

ORTA AFRİKA CUMHURİYETİ'NDE SİYASİ VE İNSANİ DURUM

Yunus Satılmış

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Satılmış, Yunus. "Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Siyasi ve İnsani Durum". İNSAMER Rapor 140. Mart 2021.

Orta Afrika Cumhuriyeti'nde (OAC) 2012 yılının sonlarında başlayan iç savaş ve hemen akabinde baş gösteren siyasi, iktisadi ve insani kriz, 2020 sonunda gerçekleşen başkanlık seçimine rağmen hâlen devam etmektedir. Ülkedeki krizin son kertede din odaklı bir boyuta evrilmiş olduğu gözlemlense de yaşanan sorunların birçok Afrika ülkesinde görülen Batı sömürgeciliğinin yarattığı siyasi, ekonomik ve toplumsal problemlerle yakından ilgili olduğu söylenebilir. Ekonomik anlamda tamamen dışa bağımlı olan OAC, Fransa'dan bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından bu yana hiçbir zaman istikrarlı ve halkın çoğunluğunun desteğini alan siyasi bir iktidara sahip olamamıştır. Bu bağlamda da ülkede dinî, etnik ya da kabilevi aidiyetlerden kaynaklanan sorunlar bahane edilerek yapılan askerî darbe ve müdahaleler hiç eksik olmamıştır. Sonuç olarak, Afrika

kıtasının barındırdığı toplumsal çeşitliliğin (dil, din, etnik köken vb.) bir örneği olan OAC'de bu özellik, aslında, yaşanan fakirlik ve sefaletin nedenlerinden birine dönüşmüş durumdadır. Ülkedeki siyasi ve insani krizleri merkeze alan bu rapor, 2012 yılından bu yana çözülemeyen ve gittikçe kaotik bir hâl alan, bu sebeple de anlaşılmaya ihtiyaç duyduğunu düşündüğümüz sorunların izini sürmeyi hedeflemektedir.

Orta Afrika'da Demografik ve Etno-Kültürel Yapı

4,7 milyonluk bir nüfusa sahip olan OAC'de rakamlar tartışmalı olmakla birlikte, genel olarak halkın dörtte birinin hâlen geleneksel Afrika dinlerine inandığı, yarısının Hristiyanlaştırıldığı, geri kalan dörtte birinin de Müslüman olduğu belirtilmektedir. Coğrafi olarak ülkenin kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde yoğunlaşan

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Müslümanların, komşu ülkeler Çad ve Sudan ile kültürel olarak ilişki içinde buldukları bilinmektedir.

Yüzyıllar boyunca yerel krallıklar ve kabile reisleri tarafından yönetilen Orta Afrika bölgesi, 1885 yılında bölgeye gelen Avrupalı sömürgecilerle tanışmış ve 1894'ten itibaren Fransa, bölgeyi işgal ederek burada kendi sömürge idaresini kurmuştur. Bu süreçte misyonerler de işgalci güçlerin himayesinde bölgeyi Hristiyanlaştırmıştır. Orta Afrika halklarını köleleştiren Fransızlar, zorla çalıştırma ve sürgün uygulamalarıyla bölgeyi pervasızca sömürmüştür. Bu evrede 400 yıldır bölgenin yerli halklarından biri olan Müslümanlar da siyasi ve ekonomik hayattan dışlanarak aşağılanmıştır.

80 yıllık sömürü idaresinden sonra, 1960 yılında ülkeye göstermelik bir bağımsızlık veren Fransızlar, ticaret, güvenlik ve dış politikayı tamamen kendi ellerinde tutmayı başarmıştır. 1962'den itibaren askerî darbeler ve iç çekişmelerin hâkim olduğu ülkede, dinî gruplar arasındaki güvensizliğe ilaveten kuzeyli ve güneyli etnik gruplar arasında da ciddi bir gerilim yaşanmaktadır. Özellikle 1980'lerden itibaren hemen her iç siyasi çekişmede hissedilen bu ayrım, 2010 yılına kadar değişik isimler altında iç savaşlarla kendini göstermiş ve binlerce kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır.

Bu iç çatışmaların sonuncusu 2014 yılında patlak vermiş ve ülkede kurbanları arasında çok sayıda Müslüman'ın da bulunduğu büyük bir katliam yaşanmıştır. 2003 yılından bu yana anayasal rejimin askıda olduğu OAC'de, Müslümanlara yönelik ayrımcılık her zaman güçlü biçimde hissedilmiştir. Ülkede Fransa güdümündeki hükümetler nezdinde, Müslüman azınlık her zaman sıkıntılara katlanan taraf olmuştur. Dinî köktencilik önleme adına yapılan anayasal ve yasal düzenlemelerin hepsi, silahlı Hristiyanlardan ziyade Müslümanların yaşam alanını biraz daha daraltmıştır.

İşte bu koşullarda kendilerine Seleka adını veren ve o sıralarda tamamına yakını Müslüman milislerden oluşan muhalif gruplar, Mart 2013'te ayaklanarak birkaç ay içinde kuzeyden başlayıp başkente kadar tüm bölgelerin kontrolünü ele geçirmiş ve ülkenin ilk Müslüman lideri olarak Michel Djotodia'yı iktidara taşımıştır. Ancak bu zoraki yönetim değişikliği, Fransa'nın desteği ile kısa sürede yerini büyük bir karşı saldırıya ve acımasız katliamlara bırakmıştır. Müslümanların hamlesinden birkaç ay sonra, Hristiyan Anti-Balaka milislerinin Müslüman devlet başkanını devirmek ve Müslümanlardan intikam almak için başlattıkları saldırılar, tam bir sivil katliamına dönüşmüştür. Bu olaylarda yüzlerce kişi hayatını kaybederken, yüz binlerce Müslüman da yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmıştır. Köyleri, kasabaları ve hatta kentleri boşaltan Müslümanlar, ülke içinde güvenli buldukları kuzeydoğu bölgelerine ve komşu Çad'a sığınmıştır. İnsanlar güvenli yerlere göç ederek canlarını kurtarmaya çalışırken geride bıraktıkları evleri, camileri, dükkânları ve tüm mal varlıkları Hristiyan milisler tarafından yağmalanıp yok edilmiştir.

Bölgeye Fransız ve Afrikalı askerlerden oluşan bir barış gücü getirilmiş, ancak bu hamle de katliamları önlemeye yetmemiştir; hatta kimi bölgelerde Fransız askerlerinin Hristiyan milislere göz yumarak katliamlara seyirci kaldıkları kaydedilmiştir. Bir süre sonra varılan geçici anlaşma ile çatışmalar dursa da Müslüman azınlık boşaltmak zorunda kaldığı evlerine hâlâ geri dönememiştir. Başkent Bangui ve çevresinde yaşayan Müslümanların göçlerinden sonra gerçekleşen demokratik görünümlü bir seçimle Faustin-Archange Touadera, devlet başkanlığı görevine gelmiştir. Bu seçimle birlikte ülkede siyasi düzenin yeniden tesis edildiği izlenimi verilse de gerçekte OAC'deki kriz son bulmamış, farklı silahlı milis gruplar siyasi arenayı manipüle etmek amacıyla girişimlerini sürdürmüşlerdir. Bu durum hem ülkedeki insani krizleri çözümsüz bırakmış hem çok ciddi güvenlik sorunlarına yol açmış hem de sosyal hizmetleri işlemez hâle getirmiştir.

Kriz ve İç Savaşın Sebepleri

Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yaşanan krizin merkezinde üç önemli etkenin olduğu söylenebilir: Birincisi, Fransız sömürgeciliğinin sorunlu mirası olarak kaynakları yağmalanmış ekonomik yapı, ikincisi ülkedeki yaygın yolsuzluk ve siyasi muhaliflere şiddet uygulanması sorunu, son olarak da ülkedeki toplulukların etnik ve dinî gruplara bölünerek birbirlerine rakip hâle getirilmiş olmaları.

1) Ekonomik Sebepler: Ekonomik sıkıntıların temeli her Afrika ülkesinde olduğu gibi OAC'de de sömürge dönemiyle doğrudan ilişkilidir. Fransızlar 1960 yılında fiilî olarak geri çekildiklerinde, ülkede tamamen yıkılmış bir ekonomi bırakmıştır. OAC, çok değerli ve fazla oranda altın ve elmas madenine, belli bölgelerde uranyum ve özellikle Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı Çad ve Sudan sınırına yakın kuzey bölgelerinde zengin petrol yataklarına sahip olmasına rağmen, bu kaynakların işletmesi tamamen Batılı şirketlerin tekelindedir. Ülkenin en önemli gelir kaynaklarından biri olan tarım alanları da Avrupalı beyazlara tahsis edilmiş, birçok tarımsal arazi yerel halkın elinden alınarak Batılı maden işletmelerine verilmiştir. Böylece bağımsızlığa rağmen ülkenin yer altı zenginlikleri beyazların elinde kalmaya devam etmiştir. 2012 verilerine göre kişi başına düşen yıllık millî geliri 400 dolar olan ülke, gelir dağılımı eşitsizliğinde de dünya üçüncüsüdür.

Bu aşamada ülke yöneticilerinin mevcut Batılı şirketler yerine farklı ülkelerin şirketlerine yönelmesi, iç savaşın en temel ekonomik sebeplerinden biri olmuştur. Zira 2013 yılında Seleka milisleri tarafından devrilen François Bozize, ülkesinin başta Fransa olmak üzere Batılı aktörlere olan bağımlılığını azaltmak ve daha cazip kazançlar öneren başka aktörlerin tekliflerini değerlendirmek istemiş ve petrol, elmas ve uranyum yataklarının işletmesi için Güney Afrika ve Çin şirketleri ile çeşitli anlaşmalar imzalamıştır.

Nitekim Bozize'nin Çin ile petrol anlaşmaları yapması ve ülkede Çin'in pazar payının artması, başta Fransa olmak üzere Avrupa Birliği (AB) ülkelerini ve ABD'yi oldukça rahatsız etmiştir. Bu noktada özellikle eğitim, sağlık, ulaşım vb. alanlarda OAC'de gerçekleştirdiği yatırımlarla nüfuzunu arttıran Çin'in hızını kesme konusunda Batılı güçlerin ülkedeki kargaşadan medet ummaları hiç şaşırtıcı olmamıştır.

2) Siyasi Yapı, Yolsuzluklar ve Adaletsizlik:

Etnik ve kültürel anlamda çeşitliliğe sahip olan OAC, dinî anlamda da -yukarıda işaret edildiği üzere tartışmalı olsa da- benzer bir yapıya sahiptir. Ülke nüfusunun yaklaşık %25'i Müslüman, %25'i de geleneksel inançlara mensuptur; geri kalan %50 ise Hristiyan'dır. OAC, bağımsızlıktan itibaren hep Batı destekli Hristiyan liderler tarafından yönetilmiştir. Ülkenin Fransız sömürgesi olduğu yıllarda da nüfusun çoğunluğunu oluşturan Hristiyanlar, yönetimde hep ayrıcalıklı kesim olmuştur. Ancak 1960 yılından sonraki bağımsızlık dönemi farklı bir siyasi yapılanma ve kadrolaşmayı gündeme getirmiştir. Sömürge yönetimine karşı mücadele veren animistler ve Müslümanlar, bağımsızlık sonrasında siyasi ve ekonomik olarak belirli bir ayrıcalık beklentisi içine girmişlerdir. Ne var ki Fransızlar, kendi destekledikleri kesimleri iktidarda tutmak için Protestan ve Katolik grupları güçlendirmeye devam etmiştir. Böylece 2013 yılına kadar, gerek seçimlerle gerekse askerî darbelerle siyasetin ve ordunun Hristiyanların elinde kalması sağlanmıştır. Ülkenin tek Müslüman lideri, iktidarda sadece 10 ay kalabilen Michel Djotodia'dır.

Hasılı OAC, bağımsızlığını kazanmasından itibaren sömürgeciliğin acı mirası olan ekonomik yıkıntının yanında siyasi yıkıntılarla da uğraşmak zorunda kalmıştır. Arka planında Fransa'nın bulunduğu darbeler sonucu ülkede siyasi iktidarlar sürekli el değiştirmiştir. Bu durum OAC'de otoriter rejimlerin iş başına gelmesine ve bu yönetimlerin halkı etnik ve dinî aidiyetlerine göre ötekileştirmesine zemin hazırlamıştır.

Ülkedeki siyasi gerilimleri besleyen bir diğer unsur da sömürgecilerin çıkarlarına göre çizilen sınırların çarpıklığı ve toplum kesimlerinin yaşadığı coğrafi dağılımdır. Ülke sınırları belirlenirken, birlik içinde bir halk oluşturmak yerine Hristiyanlar ve Müslümanların ayrı ayrı bölgelerde yaşadığı, zoraki bir araya getirilmiş bir toplum oluşturulmuştur. Örneğin başkent Bangui, ülkenin güneyinde yer alan ve çevresindeki topraklarda Hristiyan nüfusun yoğun olduğu bir şehirdir. Ülkenin kuzey ve kuzeydoğusu da Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerlerdir. Bu bölgelerdeki Müslümanların komşu ülkelerdeki (Çad ve Sudan) akraba topluluklarla kurdukları ilişkiler, OAC yönetimlerini sürekli rahatsız eden bir faktör olmuştur.

OAC'deki iç gerilimlerin çevre ülkelerden bağımsız yaşandığını söylemek de mümkün değildir. Ülkenin güney komşusu, son 30 yılda 3 milyondan fazla kişinin öldüğü ve iç çatışmaların eksik olmadığı Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir; kuzeydoğusunda ise iç çatışmalarda 1 milyon kişinin öldüğü ve sayısız insanın evsiz kaldığı Sudan'ın Darfur bölgesi bulunmaktadır; güneydoğusunda da uzun yıllar süren iç savaşta yüz binlerce sivilin öldürüldüğü ve 30 yıldır halka terör saçan Tanrı'nın Direniş Ordusu (*Lord's Resistance Army-LRA*) adlı grubun faaliyet gösterdiği Uganda ile yine yıllarca süren bir iç savaşın yaşandığı ve 2011'de bağımsızlık kazanan Güney Sudan yer almaktadır.

OAC, birçok Afrika ülkesi gibi yıllarca monarşi ile yönetilmiş, darbeler ve güç kavgalarına sahne olmuş bir ülkedir. Ülkede ilk çok partili seçimler 1993 yılında yapılmış, Ange-Felix Patasse devlet başkanlığına seçilmiş ve 10 yıl boyunca iktidarda kalmıştır. Ne var ki 2003 yılında Fransa tarafından desteklenen François Bozize askerî bir darbe ile ülke idaresine el koymuştur. Bozize'nin 2005 yılında Fransa'nın desteği ile kazandığı seçimlerde hile yaptığı iddiaları üzerine, ülkede Demokratik Güçler Birliği (*Union of Democratic Forces for Unity*) olarak

bilinen silahlı milisler, Michel Djotodia'nın önderliğinde hükümete karşı mücadele başlatmış ve ülke 2004-2007 yılları arasında yoğun çatışmalara sahne olmuştur. 2006 yılında Bozize yönetiminin ülkenin bazı şehirlerini elinde tutan Müslüman yoğunluklu milis güçlerine karşı Batı'dan destek istemesi üzerine, Fransız Mirage jetleri bölgedeki birçok hedefi bombalamıştır. Taraflar arasında Gabon'da gerçekleşen görüşmeler sonucu ateşkes ilan edilmiş ve 2007-2010 yılları arasında ülkede çatışma yaşanmamıştır; ancak Bozize'nin görev süresi dolmasına rağmen iç karışıklıkları gerekçe göstererek 2010 seçimlerini iptal etmesiyle yeni bir siyasi kriz ortamı oluşmuştur. Fransa'nın desteğiyle ve yine hile iddiaları ile 2011 yılında yapılan seçimleri kazanan Bozize'nin yılın son aylarında -yolsuzluk, kayırmacılık iddiaları yanı sıra- özellikle Müslümanlara karşı baskılarını arttırması üzerine, ülkede çatışmalar tekrar başlamış ve mevcut siyasi kriz daha da derinleşmiştir.

3) Dinî Sebepler: Mart 2013'te gerçekleşen iktidar değişikliğinden buyana ülkede devam eden siyasi krizin sebepleri arasında, Hristiyanlarla Müslümanlar arasında ülke yönetimine ilişkin yaşanan anlaşmazlıklar öne çıkmaktadır. Nüfusun dörtte birini oluşturmalarına rağmen bağımsızlığa kavuştuğu günden bu yana hiçbir dönemde ülkede Müslüman bir devlet başkanının yönetime gelmesine izin verilmemiştir. Siyasi kazanımlar bir yana, Müslüman azınlık en temel insani haklar konusunda dahi ayrımcılığa maruz kalmıştır. Bu durum, alttan alta bir huzursuzluk kaynağı olurken, ülkedeki sosyoekonomik adaletsizlikler ve yolsuzluk dayanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Zira siyasi kontrolü elinde tutan Hristiyanlar, Müslümanlara uyguladıkları ayrımcılık konusunda Batılı ülkelere hiçbir şekilde eleştirilmemişlerdir.

Din, sömürgeci ve kapitalist Batı açısından kendi çıkarları için kullanabileceği pratik bir araç olarak kabul edilse de fanatik bir Hristiyan Afrikalı için en önemli değerlerden biridir. 11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan saldırılardan

sonra, küresel çapta başlayan İslam karşıtı propagandanın etkileri Afrika ülkelerinde de hissedilmiş ve bu durum İslam karşıtlığını körüklemiştir. Bu anlamda OAC'deki Hristiyan bir milis için bir Müslüman öldürmek âdeta kutsal bir göreve dönüşmüştür. Anti-Balaka adıyla bilinen Hristiyan milislerin Müslümanlara yönelik katliam ve işkenceleri bu anlayışın en somut yansımasıdır. Radikal İslamcılarla mücadele ediyor görüntüsü altında, yaptıkları katliamları Batı'ya pazarlayan bu fanatikler, hiçbir şekilde eleştirilmemiş, hatta tam aksine küresel medya organlarında sanki OAC'deki sorunun tek kaynağı Müslüman azınlıkmiş gibi gösterilmiştir.

Ülke Siyasetinde Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Rolü

Bir ülkede yaşanan savaşlar veya iç gerilimler, yerel dinamiklerin yanı sıra farklı ülkelerin sebep olduğu çok boyutlu küresel dinamikler dolayısıyla da vuku bulabilir. Ortadoğu ve Afrika'daki çatışmalarda bu durumun pek çok örneği yaşanmaktadır. OAC'deki iç siyasi gerilimlerde de bu olgu son derece bariz biçimde dikkat çekmektedir.

OAC'de yaşanan krizin en önemli sebebi, ülkenin sahip olduğu altın, elmas, uranyum ve özellikle Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı yerlerdeki zengin petrol kaynakları üzerindeki bölgesel ve küresel ekonomik rekabettir. Bu rekabetin en önemli dış aktörü de Fransa'dır. Sadece OAC değil, Orta Afrika'nın büyük bölümü eski Fransız sömürgesi devletlerden oluştuğundan, bu devletlerin Fransa ile geçmişten bu yana süren zorunlu bir siyasi, ekonomik ve kültürel (dinî/ideolojik) birlikteliği bulunmaktadır. Bu bağlamda OAC'de darbeye iş başına gelmiş üst rütbeli askerlerin hemen hepsinin Fransa'da eğitim görmüş ya da Fransız ordusu eliyle eğitilmiş olmaları şaşırtıcı değildir; ülkedeki siyasi figürlerin sicili de benzer şekildedir. 1958 yılından sonra ülke yönetimine gelen isimler, Katolik misyonerler tarafından eğitilmiş olan Barthelemy Boganda

ve kendisinden sonra iktidara getirilen kuzeni David Dacko, sonrasında ülkeyi yöneten François Bozize, hep Fransa ile ve Fransız şirketleriyle yakın ilişkisi olan isimlerdir.

Fransa'nın OAC'deki varlığı ve faaliyetleri, sadece kendi çıkarlarıyla da sınırlı değildir. Paris yönetimi, bölgesel siyasetinden dolayı Avrupa'dan gelebilecek eleştirileri etkisiz kılmak için buradaki politikalarında suç ortağı olarak diğer Avrupa ülkelerini de yanına çekmeyi başarmıştır. Bu bağlamda Fransızlar, ülkede iş yapan tüm Avrupalı şirketlerin çıkarlarını koruyan bir aktör rolüne bürünmüştür. Bu yönüyle Fransa, âdeta AB'nin Orta Afrika'daki temsilcisi konumundadır. Fransız şirketleri yanı sıra ABD, Kanada ve Belçika başta olmak üzere, bölgede iş yapan Batılı enerji ve maden şirketleri de Fransız istihbaratının desteğiyle buradaki varlıklarını sürdürmektedirler. Bu durumla bağlantılı olarak Batılı maden ve enerji şirketleri, ülkedeki siyasi ve ekonomik çekişmenin de tarafı aktörler hâline gelmiştir.

OAC'de etkin küresel aktörlerden biri de 2014 yılı itibarıyla Afrika kıtası genelinde 200 milyar dolar ticaret hacmine sahip olan Çin'dir. Çin'in Afrika'da artan nüfuzunun Orta Afrika'yı da kontrolü altına alacağı kaygısı, OAC'deki iç gerilimi tetikleyen unsurlardan biridir. Zira Çin, şimdilik Afrika ülkelerinin iç işlerine fazla karışmadan kredi, hibe ve yatırımlar aracılığıyla çok ciddi mevziler kazanmaktadır. Eski lider Bozize, darbe ile iktidardan uzaklaştırılmadan önce Çin şirketleriyle petrol ve uranyum anlaşmaları yapmıştır. Çin'in ülke genelinde ekonomik ve siyasi gücünün giderek artması, sadece Fransa'yı ve AB'yi değil, özellikle ABD'yi de tedirgin etmektedir. Bu nedenle de Fransa'nın Michel Djotodia önderliğindeki Seleka milislerinin Bozize'yi devirmesine göz yumduğu, bu süreçte Seleka milislerinin Çad'dan destek aldığı ileri sürülmektedir. Ancak Djotodia'nın Çin ile Bozize zamanında yapılmış anlaşmaların devam edeceğini söylemesi, taraflar arasında farklı pazarlıkların da olduğunu hissettirmektedir. Gelinen aşamada Çin'in

doğrudan ülke içindeki siyasi gerilimde taraf olması söz konusu olmasa da ciddiye alınması gereken bir unsura dönüştüğü kesindir.

Kriz sürecinde Birleşmiş Milletler'in (BM) oynadığı rol, sadece bu kurumun kabarık siciline yeni bir sayfa daha eklemekle kalmamış, kurumun meşruiyeti konusunda yeni soru işaretlerine de sebep olmuştur. BM, 2014 olayları öncesinde üst düzey temsilcileri aracılığıyla muhtemel soykırım uyarıları yapsa da olaylar başladıktan sonra Fransa'nın OAC'deki askerî teçhizat ve varlığına destek vermekten başka bir rol üstlenmemiştir. Çatışmaların ve savaşların durdurulması bahanesiyle ülkelere askerî olarak müdahale etmek isteyen küresel Batılı güçlere zemin hazırlamaktan başka bir rol oynamayan BM, OAC'de de göstermelik bazı insani yardım çalışmaları dışında sivillerin hayatını kurtaracak herhangi bir hamle yapmamıştır.

Yaşanan krizde uluslararası medya kuruluşlarının rolü, ülkedeki sömürgeci aktörlerin günahlarını örtmek şeklinde tezahür etmiştir. Batılı medya kuruluşları olayları çoğunlukla dinî (Müslüman-Hristiyan) ve etnik ayrılıklar çerçevesinde ele alarak, sömürgeci güçlerin ekonomik ve siyasi çıkarlarından kaynaklanan asıl yönünü örtbas etmiştir. 2012'den bu yana ülkede yaşanan gelişmeleri aktarırken Fransa ordu birlikleriyle hareket ederek taraflı yayınlar yapan Batılı medya kuruluşları, çatışmalardan Seleka hareketinin sorumlu olduğunu ve bu hareketin Hristiyanları hedef alarak katliamlar yaptığını yazmıştır. Ne yazık ki bu süreçte, Djotodia'nın kontrolünde olmayan bazı Seleka mensuplarının Hristiyanlara yönelik katliam ve tecavüz eylemleri gerçekleştirmeleri, bu konuda uygun bahaneyi de vermiştir. Ülkede yaşananlar başta *BBC* olmak üzere birçok uluslararası haber kaynağında ve raporda tüm Müslüman Seleka üyelerinin Hristiyanlara ve kiliselere yönelik saldırılar yaptığı şeklinde yansıtılmış ve Hristiyan milislerin Müslümanlara saldırmasının esas sebebinin de bu olduğu iddia edilerek, yapılan etnik temizlik ve katliamlar haklı çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anti-Balaka milislerinin Müslümanlara karşı gerçekleştirdiği işkence dolu katliamlarla ev ve camilerin yakılması haberleri ise pek gündeme getirilmemiştir.

OAC'de yaşanan krizin bölgesel bağlamdaki en önemli aktörlerinden biri Çad'dır. Çad, darbe yapan Michel Djotodia'ya destek vererek ülke siyasetindeki etkisini pekiştirmeye çalışmış ancak bu hamle, siyasi alanda yaşanan bir soruna dinî kimlik giydirip Müslümanlar ve Hristiyanlar arasındaki ilişkiyi daha da kırılğan hâle getirmiştir.

Komşu Sudan da Orta Afrika'daki iç savaşın bölgesel aktörlerinden biridir. Batı dünyası tarafından büyük bir baskı altında tutulan Sudan, bölgesel bazı girişimlerle içinde bulunduğu kuşatılmışlığı aşmaya çabalamaktadır. Bu çerçevede, kontrolünde tuttuğu Cancavid milisleri ve hatta Çad'daki bazı milis grupları aracılığı ile OAC'deki Seleka milislerini desteklediği ileri sürülmüştür.

2013 yılında başlayan iç savaşta rol oynayan bölgesel aktörlerden biri de fanatik Hristiyan bir grup olan Tanrı'nın Direniş Ordusu'dur (LRA). Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ni üs olarak kullanan Uganda merkezli LRA, OAC'deki Müslüman katliamını organize etmiştir. Uganda'nın kırsal bölgelerinde ve Güney Sudan'da aktif olan bu fanatik örgüt, Hristiyanlığa dayalı bir Afrika devleti kurmak için savaşmaktadır. 2005 yılında Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren örgüt, 2007 yılında da OAC'de Müslümanlara yönelik eylemler yapmıştır. 2013 yılında başlayan iç savaşta Müslümanlara yönelik toplu katliamlar gerçekleştiren Anti-Balaka çetelerini organize eden örgütün geçmişte de birçok insan hakları ihlalleri, çocuk ticareti ve benzeri faaliyetlere katıldığına dair raporlar bulunmaktadır. Grubun lideri Joseph Kony, kendisini Tanrı'nın sözcüsü ve dinî lider olarak tanımlamaktadır.

2013 yılında OAC'de başlayan çatışmanın dikkat çekilmesi gereken temel noktası, sadece

günümüz aktörlerinin yaptığı hak ihlalleri ve katliamlar değildir; burada önemli olan, OAC'de olduğu gibi benzer Afrika ülkelerinde yaşanan pek çok krizin ve problemin temelinde, sömürge yönetimlerinin sürekli problem üretecek şekilde dizayn ettikleri sınırlar ve ulus devletler, etnik ve dinî kimlik üzerinden yürütülen ayrımcı politikalar, bu ülkelerdeki dinî ve demografik yapıyı değiştiren müdahaleler bulunmaktadır. Sömürgeci ülkeler bu yeni yöntemlerle kıta ülkelerinin zenginliklerini sömürmeye devam etmeyi amaçlamaktadır.

İç Savaş ve Askerî Müdahale

OAC'de 2003 yılında iktidara gelen Bozize'nin seçimlerde hile yaptığı iddiaları üzerine Demokratik Güçler Birliği (*Union of Democratic Forces for Unity*) olarak bilinen silahlı milisler, Michel Djotodia'nın önderliğinde hükümete karşı mücadele başlatmış ve ülkede 2004-2007 yılları arasında yoğun çatışmalar yaşanmıştır. Fransa tarafından desteklenen Bozize yönetimi, 2006 yılında ülkenin bazı şehirlerini elinde tutan Müslüman yoğunluklu milis güçlerine karşı sömürgeci ülkelerden destek istemiş, bu çağrı üzerine de Fransız Mirage jetleri bölgedeki birçok hedefi bombalayarak hükümete destek olmuştur.

Taraflar arasında Gabon'da gerçekleşen görüşmeler sonucu ateşkes ilan edilmiş ve 2007-2011 yılları arasında ülkede çatışma yaşanmamıştır. Ancak Bozize'nin görev süresi dolmasına rağmen iç karışıklıkları gerekçe göstererek 2010 seçimlerini iptal etmesi ve 2011'deki seçimleri hile yaparak kazandığı iddiaları, ülkedeki gerilimin fitilini yeniden ateşlemiştir. Aynı yılın son aylarında yolsuzluk, kayırmacılık ve özellikle Müslümanlara karşı baskıların arttırılmasıyla çatışmalar tekrar başlamış ve OAC'de yeni bir siyasi kriz patlak vermiştir.

Ülkenin kuzey kesimlerinde faaliyet gösteren ve çoğunluğu Müslümanlardan oluşan beş farklı silahlı grubun bir araya gelmesiyle oluşan

Seleka Koalisyonu, 2011'de bazı şehirlerin kontrolünü ele geçirdikten sonra başkent Bangui'ye kadar ilerlemiş ve Mart 2013'te Bozize yönetimini devirmiştir. Seleka'nın koltuğundan ettiği François Bozize ülkeyi terk ederek önce Kamerun'a, sonrasında ise Benin'e sığınmıştır. Devlet başkanlığı görevine Seleka komutanlarından, daha önce Sudan'da diplomatik görevde bulunmuş olan Michel Djotodia getirilmiş ve ülkenin 18 ay içinde seçime götürüleceği sözü verilmiştir. Djotodia ülkenin ilk Müslüman devlet başkanı olmuştur, ancak varılan anlaşma gereği Djotodia ve Seleka üyelerinin düzenlenecek seçimlerde aday olmamaları kararlaştırılmıştır. Djotodia'nın göreve başlamasıyla ülkede Hristiyan ve Müslümanlardan oluşan geçici hükümet kurulmuş ve başbakanlığa da Hristiyan Nicolas Tiangaye getirilmiştir.

Michel Djotodia, Sovyetler Birliği'nde ekonomi eğitimi görmüş ve ülkeye döndükten sonra çeşitli milis gruplarına önderlik etmiştir. Müslüman toplumun en önemli isimlerinden biri olarak bilinen Djotodia, çeşitli diplomatik temsil görevlerinde bulunmasının yanı sıra Bozize hükümetinde savunma bakanlığı da yapmıştır. Djotodia, Sudan'ın Darfur bölgesindeki Müslüman Cancavid milisleri ile Çad'ın OAC sınırında yaşayan Müslüman milis gruplarla yakın ilişkilere sahip bir isim olarak bilinmektedir. Bu nedenle de Seleka'nın Çad ve Sudan'daki silahlı milis gruplardan destek alarak güçlendiği tahmin edilmektedir.

Mart 2013'teki darbeden sonra Djotodia önderliğindeki Seleka'nın yönetime el koymasının ardından, devlet kurumlarının ve elmas madenlerinin kontrolü Seleka liderlerinin eline geçmiştir. Bu süreçte Djotodia'nın kontrolünde olmayan bazı Seleka milislerinin başkent Bangui ve çevresinde, Müslüman olmayan halka karşı yağma, tecavüz, linç ve infaz eylemlerinde bulunduğu haberleri gelmeye başlamış ve bu haberler Djotodia yönetimini çok zor bir durumda bırakmıştır. Djotodia, bu durumun önüne geçebilmek,

katliamları durdurabilmek ve kendisi üzerinde oluşturulan uluslararası baskıyı hafifletmek için Eylül 2013'te Seleka'yı resmen dağıttığını açıklamak zorunda kalmıştır. Bu karara rağmen faaliyetlerini sürdüren kontrolsüz gruplar, Seleka adını kullanmaya devam ederek bu kez Djotodia ve hükümete karşı direnç göstermeye başlamıştır. Çok geçmeden de mevcut yönetim, ülke idaresinin kontrolünü kaybetmiştir. Bu süreçte ülkede genellikle dinî kimlik odaklı gerçekleşen katliamların önüne geçilememiştir. Bu kontrolsüz durum, iktidarı Müslümanlara kaptırdıkları için tedirgin olan Hristiyanları, Seleka'nın kullandığı pala benzeri bıçaklara gönderme yapan Anti-Balaka (pala karşıtı) adını verdikleri milis grup çevresinde teşkilatlanmaya götürmüştür. Dışarıdan destek alan bu gruplar, sadece katliamlardan sorumlu gördükleri kişilere karşı değil, aynı zamanda masum Müslüman sivillere karşı da intikam amaçlı saldırılara girişmiştir. Bu sırada eski devlet başkanı Bozize de beraberinde götürdüğü yüklü miktardaki para ile kendini deviren hükümete karşı atağa geçerek Anti-Balaka çetelerini desteklemeye başlamıştır. Milisler özellikle Müslüman köylerini, camileri ve Seleka üyelerinin evlerini basarak yüzlerce Müslüman'ı vahşice katletmiştir. Anti-Balaka çetelerinin katliamları bir Hristiyan-Müslüman savaşına dönüşerek geniş kitleleri içine çekmeye başlamıştır.

Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki çatışmaların son bulmaması üzerine, ülkede istikrar ve güvenliği sağlamak amacıyla Aralık 2013'te, BM Güvenlik Konseyi kararıyla Afrika Birliği Görev Gücü (MINUSCA) kapsamında ülkeye 3.500 asker yerleştirilmiştir. Fransa da aynı kapsamda, Afrika Birliği askerlerini desteklemek ve sivil halkı korumak gerekçesiyle hâlihazırda ülkede bulunan 600 askerine ilave olarak 1.600 asker daha göndermiştir. Güvenlik sorununun çözülememesi nedeniyle sürekli asker artırımına gidildiğinden, bugün OAC'de görev yapan barış gücü askerlerinin sayısı 10.000'i aşmıştır.

Ülkedeki şiddeti sona erdirmek gerekçesiyle tarafları silahsızlandırmaya yönelik çalışmalara başlayan Fransa'nın Seleka üyesi oldukları bahanesiyle tüm Müslüman mahallelerine girerek silah ve kesici aletleri toplaması ve üst aramaları yapması, ancak Anti-Balaka çetelerine karşı aynı uygulamayı yapmaması, Anti-Balaka örgütüne güç ve cesaret vermiştir. Örgüt, bu güç ve cesaretle silahsız Müslümanlara yönelik saldırılarını arttırmış ve yüzlerce Müslüman'ı korkunç şekillerde infaz etmiş, evleri ve camileri yakmıştır. Bütün bunlar yaşanırken Fransız ve Afrika Birliği askerlerinin ise olaylara müdahale etmediği gözlemlenmiştir.

Yaşanan şiddet olayları üzerine Fransa'nın tarafsızlığını yitirdiğini düşünen Müslümanlar, Fransa'yı eleştirmeye ve sokak protestoları ile tepkilerini göstermeye başlamış, bu durumun devam etmesi hâlinde de Fransız güçleriyle mücadele edeceklerini ifade etmişlerdir. Fransa'nın ülkedeki askerî varlığı Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki dengeleri değiştirirken hükümeti de etkisizleştirmiştir. Michel Djotodia, Ocak 2014'te Çad'da düzenlenen uluslararası toplantıda, kendisine yönelik baskılara dayanamayarak istifa etmek zorunda kalmış ve ülkeyi terk etmiştir.

Siyasi Süreç

Ülkedeki çatışmalara ve Fransa'nın başını çektiği uluslararası baskılara dayanamayarak istifa eden Michel Djotodia'nın yerine, 23 Ocak 2014'te geçici devlet başkanı sıfatıyla Catherine Samba-Panza getirilmiştir. Bangui Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuş olan Samba-Panza, her ne kadar Çad doğumlu olsa da Fransa'da eğitim görmüş ve genel itibarıyla Batılı aktörlere yakın bir isim olarak dikkat çekmiştir. Geçici başkanın ülkeyi 2015 seçimlerine kadar yönetmesi ve Anti-Balaka üyelerinin saldırılarını durdurması amaçlanmış olsa da süreç planlandığı gibi yürütülememiş ve Samba-Panza döneminde Hristiyan Anti-Balaka milislerinin Müslümanlara yönelik şiddet eylemleri hem artmış hem de daha geniş bir alana yayılmıştır.

Özellikle Müslümanların yaşadığı en büyük mahalle olan PK5 bölgesinde sivilleri korumakla görevli Fransız ve Afrika Birliği güçlerinin görevlerini gerektiği şekilde yerine getirmemesi üzerine, Müslüman milislerle Fransız askerleri arasında çıkan çatışmada yedi kişi ölmüş, bu olaydan sonra da bölgeden göçler hızlanmıştır. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Göç Örgütü, hükümetin karşı çıkmasına rağmen başkent Bangui'deki binlerce Müslüman'ı ülkenin güvenli olan kuzey bölgelerine nakletmiştir. Hristiyan militanların durdurulması yerine, Müslümanların başka bölgelere nakledilmesini eleştiren birçok insan hakları kuruluşu, bu uygulamayı "etnik temizlik" olarak nitelendirmiştir.

Savaş sebebiyle on binlerce Müslüman Kamerun ve Çad'a sığınırken, tamamen boşaltılan Müslüman mahallelerindeki evlerin bir bölümü yıkılmış ve Müslümanların buralardaki izlerini silme çabaları dikkat çekici biçimde artmıştır. BM'ye göre, 2013'ün Aralık ayından 2014 yılı sonuna kadar yaklaşık 800.000 kişi ülke içinde yer değiştirmiş, en az 200.000 Müslüman da komşu ülkelere sığınmıştır.

Ocak 2014'te istifa etmek zorunda kalan ve ülkeyi terk eden eski devlet başkanı ve Seleka lideri Michel Djotodia'nın Ağustos 2014'te ülkenin kuzeyindeki Biroa'da bağımsızlık iddiasında bulunarak yeni bir devlet kurduğunu ilan etmesiyle ülkedeki durum daha da karışmıştır. Yeni kurulan sözde devletin geçici hükümetinde hem birinci başkan yardımcısı hem de millî savunma ve ulusal güvenlikten sorumlu devlet bakanı olarak görev alan Nureddin Âdem, açıkladığı bağımsızlık bildirisinde, kurulan devletin el-Kaide ya da DAESH gibi teokratik bir yapı olmadığını, bu bağımsızlığın en önemli amacının yüz binlerce Müslüman'ı etnik ve dinî temizlik amaçlayan terörden korunmak ve onların can ve mal güvenliğini sağlamak olduğunu belirtmiştir. Ancak bu projede yer alan aktörler arasında yaşanan siyasi fikir ayrılıkları sebebiyle kurulan yeni devletin ömrü çok kısa olmuştur.

Bu gelişmeleri takip eden süreçte, daha önce Djotodia tarafından dağıtılan Seleka milisleri, "Eski Seleka" adı altında yeniden bir araya gelerek Eylül 2015'ten itibaren ülkede yeni bir şiddet dalgası başlatmıştır. Ne var ki Eski Selekacılar da fikir ayrılıkları sonucunda, OAC Halkı İçin Birlik Hareketi (UPC) ve Orta Afrika'nın Dirilişi (FPRC) isimli iki farklı gruba ayrılmış ve aralarında çatışmaya başlamışlardır. Nihayetinde farklı Afrika ülkelerinin girişimleriyle, gerek Hristiyanlarla Müslümanları gerekse birbiriyle rekabet hâlindeki farklı Müslüman grupları barıştırma çabalarının sonuç vermesiyle, ülkede siyasi arenada çözüm arayışlarına yeniden dönülmüştür.

Böylesine kaotik bir ortamda, 2015 yılı Aralık ayında düzenlenen seçimlerde, hiçbir aday birinci turda başkanlık için gerekli olan %50'nin üzerinde oyu alamamış, seçimin Şubat 2016'da düzenlenen ikinci turunda oyların %62'sini alan Faustin-Archange Touadera, cumhurbaşkanı seçilmiştir. Touadera'nın başkan olmasıyla ülkedeki siyasi kriz büyük oranda sona ermiş ancak Eski Seleka grupları arasında ve Anti-Balaka ile Seleka milisleri arasında yaşanan çatışmalar, düşük yoğunluklu da olsa devam etmiştir. Touadera yeni kabinede bakanlık sayısını 23'ten 34'e çıkartırken eski Seleka üyelerinden bir isme de kabinede yer vermiştir. Ne var ki bu adım da ülkedeki gerginliğin ve dinî çatışmaların son bulması için yeterli olmamış ve o tarihten itibaren devam eden çatışmalarda çok sayıda silahlı militan ve sivil ölmüştür. Artan çatışmalar üzerine Haziran 2017'de İtalya'nın başkenti Roma'da bir araya gelen silahlı milis gruplarla hükümet temsilcileri arasında bir anlaşma imzalanmış ancak bu anlaşma da OAC'deki çatışmaları bitirmeye yetmemiştir. Fransızların kasti tutumları, Müslüman-Hristiyan gerginliğinin artması, devletin ülke güvenliğini sağlamadaki başarısızlığı ve BM'nin barış gücü MINUSCA'nın yetersizliği gibi unsurlar bir araya gelince, ülkedeki kaotik ortamın önüne geçilememiştir.

OAC'de 2017 yılı içinde yeniden artan çatışmalar, 2018 yılında da devam etmiştir. Özellikle ülkenin kuzey bölgesinde, yol kontrolü ve geçişler konusunda anlaşamayan silahlı gruplar arasında yaşanan çatışmalar sebebiyle 90.000'den fazla kişi evini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu insanlardan 65.000'i Çad sınırına yakın Pava ve Markounda şehirlerine sığınırken, 25.000 kişi de Çad tarafına kaçmak zorunda kalmıştır.

Mart ayında ülkenin merkezindeki Bambari şehrine yakın bölgelerde, Eski Seleka milisleri ile Anti-Balaka silahlı grupları arasındaki çatışmalarda birçok kadın ve çocuk katledilmiştir. Nisan ve Mayıs aylarında da devam eden çatışmalar sırasında, PK5 güvenlik güçleriyle Genel Güç adlı Müslüman silahlı grupların birbirleriyle savaşması sebebiyle çok sayıda sivil yaşamını yitirmiştir. Ölenlerin büyük bölümünün Hristiyan olması nedeniyle de Hristiyan milisler iki camiye saldırmıştır. Aynı sırada MINUSCA ve yerel ordu birlikleri tarafından KM5 Müslüman mahallesine düzenlenen operasyonda 32 sivil Müslüman ve 2 asker ölmüştür. Ordu yetkilileri operasyonun Müslüman ya da Hristiyanlara yönelik olmadığını açıklasa da hem BM hem de uluslararası toplum, sivillerin hayatını kaybetmesine tepki göstermiştir.

OAC'deki krizden yaşanan göçler nedeniyle en fazla etkilenen ülkelerden biri olan Sudan, 2018 yılında Çin'in başkenti Pekin'de düzenlenen "Çin-Afrika İşbirliği Forumu" sırasında Afrika Birliği Komisyonu Başkanı Musa Faki Muhammed'i ikna ederek, savaşan tarafları Sudan'ın başkenti Hartum'da bir masada buluşturmayı başarmıştır. 4 Eylül 2018 tarihinde yapılan görüşmelerde alınan karar üzerine, OAC'deki çatışmaların sona ermesi için Hartum merkezli bir diyalog süreci başlatılmış ve çatışan taraflar ve hükümet yetkilileri birkaç kez Hartum'da bir araya gelmiştir. Rusya'nın OAC'de etkisini arttırdığı bir dönemde başlayan ve Fransa'yı son derece rahatsız eden bu girişimin arka planında Rusya'nın olduğu bilinmektedir.

Ne var ki Sudan'da da 2019 yılında başlayan sokak protestoları sonucu iktidar değişimi yaşanmış ve oluşan siyasi istikrarsızlığın uzun süre devam etmesi sebebiyle de Hartum görüşmeleri kesintiye uğramıştır.

2020'nin son günlerinde düzenlenen başkanlık seçimi de birtakım olayların ve çatışmaların gölgesinde yapılmıştır. Devrik başkan François Bozize'nin adaylık açıklaması seçim kurulunca kabul edilmemiş, 800 civarında sandıkta güvenlik nedeniyle oy kullanma işlemi gerçekleştirilememiştir. İlk turda Faustin-Archange Touadera'nın seçimi kazandığının açıklanmasının ardından da seçim sonucuna yönelik itirazlar bir kez daha toplumsal şiddet olaylarına yol açmış ve silahlı gruplar başkent Bangui'yi kuşatmıştır. Bugün hâlihazırda Bangui ve çevresinde ciddi bir güvenlik sorunu yaşanmakta, silahlı gruplar MINUSCA askerlerine rağmen başkenti ele geçirmeye çalışmaktadırlar.

İnsani Kriz

2014 yılından bu yana uluslararası kuruluşlarca yayınlanan hemen her rapor, OAC'de yaşanan iç savaş ve kriz nedeniyle ülkenin eşi benzeri görülmemiş bir ekonomik ve sosyal çöküşün eşiğinde olduğu tespitini yapmaktadır. Bugün çatışmalar nedeniyle ülkede insanların geçimini sağladığı tüm sektörlerde üretim durma noktasına gelmiştir. Örneğin pamuk üretimi %80, kahve üretimi %50 oranında azalmış, sanayi sektörü %23, madencilik %67,7 oranında küçülmüştür. Ülkenin kuzeyindeki kırsal kesimlerde faaliyet gösteren rakip silahlı grupların kendi aralarında çatışmaları yüzünden insanların tarım alanlarını terk etmesi de gıda fiyatlarının fahiş oranda artmasına sebep olmuştur.

2012-2016 yıllarında yaşanan siyasi kriz ve iç savaştan bu yana rakip gruplar arasında devam eden düşük yoğunluklu çatışmalar, ülke genelinde yaklaşık 2,5 milyon insanı ilgilendiren bir insani krize yol açmıştır. Yaşanan iç savaş ve çatışmalar sebebiyle çoğunluğu Müslüman

yaklaşık 700.000 kişi ülke içindeki güvenli bölgelere göç ederken, yaklaşık 400.000 kişi de komşu ülkeler Kamerun, Çad, Sudan ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne sığınmak zorunda kalmıştır. 2018'de gerçekleşen dönüşler sonrasında; Kamerun'da yaklaşık 150.000, Çad'da 100.000, Demokratik Kongo'da da 50.000 olmak üzere toplamda 300.000 OAC'li mülteci hâlen yardıma muhtaç durumda yaşam mücadelesi vermektedir. Yaklaşık 2,5 milyon insanın gıdaya ihtiyaç duyduğu OAC'de eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlar da çok zor şartlar altında karşılanmaya çalışılmaktadır. Gıda ve sağlık imkânlarının çok yetersiz olması sebebiyle başta çocuklar ve kadınlar olmak üzere binlerce insan ciddi sağlık sorunları yaşamaktadır. Bölgedeki insani yardım kuruluşları, şiddet olayları ve istikrarsızlık nedeniyle gıda ve sağlık ihtiyaçları karşılanamayan 1 milyondan fazla çocuğun büyük bir hayati risk altında olduğunu bildirmektedir. Zaten az sayıda ve birbirinden çok uzakta olan kliniklerde de yeterli malzeme ve ilaç bulunmamaktadır. Ayrıca mevcut kısıtlı hizmetler için istenen ücrete de ailelerin bütçesi el vermemektedir.

Batılı yardım kuruluşları yaklaşık 10.000 çocuğun silahlı gruplar tarafından kaçırılıp asker olarak yetiştirildiğini kaydetmektedir. Yayımlanan *Çatışma Bölgesindeki Tuzaklar* adlı raporda, OAC'de 2012'de başlayan iç savaşta, bugüne kadar silahlı gruplar tarafından asker olarak kullanılan 18 yaş altı kız ve erkek çocukların sayısının dört kat arttığı vurgulanmaktadır. Silahlı gruplarca kaçırılan çocuklardan bazılarının sadece sekiz yaşında olduğu, bu çocukların genellikle çatışma bölgesine mühimmat taşıma işinde kullanıldığı, ayrıca yetişkin grup üyeleri tarafından fiziksel ve duygusal şiddete maruz kaldığı, bazılarının öldürme ya da başka şiddet eylemlerinde bulunmaya zorlandığı belirtilmektedir.

Ülkedeki en ciddi sorunlardan biri de yabancı askerlerden kaynaklı suistimallerdir. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği saha operasyonları sorumlusu İsveçli Anders Kompass'ın açıkladığı

bir raporda, 2013 ve 2014 yıllarında, OAC'deki barış gücünde görevli 14 Fransız askerinin başkent Bangui'de bulunan bir bakım evinde, para ve yiyecek karşılığında 10 çocuğa tecavüz ettiği belirtilmektedir. Raporun açıklanmasından sonra, askerler hakkında soruşturma başlatılmış, ancak üç yıl süren davada, insanlık adına utanç verici bir karara imza atan Fransız mahkemesi, "delil bulunmaması" sebebiyle askerler hakkında takipsizlik kararı vermiştir. AIDS-Free World kurumunun yürüttüğü *Code Blue* adlı çalışmaya göre, ülkede en az 98 kadın Fransız ve BM askerlerinin cinsel saldırısına maruz kalmıştır. Bölgedeki diğer kaynaklar, gerçek sayının çok daha fazla olduğunu belirtmektedir.

Krizin Bölgesel ve Küresel Yansımaları

Afrika'daki çatışmalar genellikle sömürgecilik öncesi toplumsal ağlar ve sömürgecilik sonrası ekonomik sistemde küresel rekabet hâlindeki Batılı emperyalist güçlerin çekişmesiyle ilgilidir. OAC'deki mevcut savaş ve kriz, bağımsız bir etnik ve dinî savaş gibi görünse de aslında bölgede devam eden veya görünürde çözülmüş olan çatışmalarla bağlantılı, daha geniş bir şiddet sistemine dâhildir. Köle ticareti yoluyla yürütülen tarihî sömürü, benzer sömürgecilik modelleri ve maden yataklarıyla öne çıkan Sahil Kuşağı'nı birleştiren yeni sömürgeci ekonomik baskılar, OAC'yi Sudan veya Çad kadar Demokratik Kongo Cumhuriyeti ile de ilişkilendirmektedir.

OAC'deki iç savaşın bölgesel aktörler açısından dikkate alınması gereken en önemli yansımalarından biri, siyasi istikrarsızlık ve iç savaş tehdidinin komşu ülkelere de yayılması riskidir. Nitekim Çad, Kamerun, Kongo ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti, tıpkı OAC gibi altın, elmas ve petrol olmak üzere yer altı kaynakları açısından zengindir ve buralar da Fransız, İngiliz, Kanadalı ve ABD'lilerin ciddi varlık gösterdikleri yerlerdir. Bu ülkeler, aynı zamanda etnik, kültürel ve dinî anlamda da büyük bir çeşitliliğe sahiptir. Hatta bu ülke

halklarının OAC’de yaşayan kabileler ve etnik gruplarla akrabalık ilişkileri de mevcuttur. Bu bağlamda, OAC’de yaşanan iç savaşın komşu ülkelere yayılması ihtimali, bu ülkeler üzerinde ekonomik/siyasal anlamda ciddi bir nüfuza sahip olan Batılı şirketleri ve ülkeleri tedirgin etmektedir. Zira buralarda çıkacak toplumsal çatışmaların sebep olacağı istikrarsızlığın bu ülkelerdeki yatırımlarına ve kurmaya çalıştıkları siyasal istikrara zarar vereceğinden endişe etmektedirler. OAC’deki iç savaş, Güney Sudan ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi iç savaşın pençesinde olan ya da etnik/kabile ayrımlarına dayalı askerî çatışmalarla uğraşan ülkeler için de bir örnek oluşturma riski taşımaktadır.

OAC’nin bulunduğu bölge, Afrika’nın Müslümanların çoğunluğu oluşturduğu kısmından Hristiyan çoğunluğun yaşadığı topraklara geçişi sağlayan çok kimlikli bir coğrafyadır; yani bir anlamda Müslüman Afrika ile Hristiyan Afrika’nın buluştuğu noktadır. Bu nedenle bu bölgedeki ülkelerin hemen hepsinde, Hristiyanlarla Müslümanlar arasında siyasi ve dinî bir rekabet ve anlaşmazlık söz konusudur. Afrika ülkelerinin genelinde görülen ulusal kimlik geliştirememesi; etnik, dinî ve bölgesel kimliğe göre konumlanma anlayışı, OAC ve komşu ülkeler için de fazlasıyla geçerli olduğundan, kimlik siyaseti, bölge ülkelerinin siyasetini ve iktidar ilişkilerini doğrudan etkilemektedir.

Gerek OAC, gerekse komşuları olan Kamerun, Çad ve Kongo Cumhuriyeti, aynı zaman diliminde Fransa tarafından sömürgeleştirilmiş ve yine aynı zaman diliminde bağımsızlıklarını ilan etmiş ülkelerdir. Altın, elmas, gümüş, uranyum, petrol gibi dünya ekonomisini yakından ilgilendiren madenler açısından oldukça zengin olan bu ülkelerde söz konusu madenlerin çıkartılması, işletilmesi ve ihracı hem bu ülke halkları arasında hem de bölgesel/küresel aktörler ve bu ülkelere bağlı şirketler arasında çok büyük bir rekabete yol açmaktadır.

OAC’de yaşanan ekonomik, dinî ve siyasi kimlik tabanlı iç savaşın, Orta Afrika ülkelerini büyük bir kaosa sürüklenme ihtimali, gerek Afrika özelinde gerekse bu ülkelerle yakından ilgili olan ülkeler nezdinde ciddi bir endişeye sebep olmaktadır. Zira bölge ülkelerinin çoğunda OAC’nin yaşadığına benzer iç çatışmalar/savaşlar yaşanmış ve bu çatışmaların yarattığı sosyal yabancılaşma ve siyasi huzursuzluk hâlen giderilebilmiş değildir.

Batılı ülkeler ise, yaşanan iç savaş ve istikrarsızlığın bütün bölgeye yayılarak kendi ekonomik çıkarları için kurdukları yapıya zarar vermesinden büyük endişe duymaktadırlar. Afrika genelinde ve Orta Afrika ülkeleri özelinde, ekseriyetle otoriter yönetimlerin olmasının en önemli nedenlerinden biri, küresel güçlerin bu ülkelere ham madde kaynakları ve diğer ekonomik alanlarda daha rahat bir şekilde müdahale edebilmeleri ve istediklerini elde edebilmelerinden kaynaklanmaktadır. Zira bu ülkelerde halkın gerçek iradesine dayanan istikrarlı bir yönetim anlayışının kurulması, küresel güçlerin siyasi ve ekonomik sömürsünün sorgulanmasına ve dolayısıyla ciddi anlamda engellemesine sebep olduğundan, mevcut yönetimlerin değişmesi bu güçlerin işine gelmemektedir.

Afrika ülkelerinin iç işlerine karışmadan, hem iktidarlara hem de halklara yatırım yapan Çin’in, diğer yerlerde olduğu gibi ABD ve AB ile çıkarlarının çakışması, OAC örneğinde olduğu gibi ileriki yıllarda Çad ve Burkina Faso gibi ülkelerde de benzer gerilimlerin yaşanmasına sebep olabilir. Zira Çin’in 50 Afrika ülkesiyle gerçekleştirdiği ve toplam 200 milyar doları bulan ticaret hacmi, ABD ve AB ülkeleri için çok ciddi bir endişe kaynağıdır.

Son dönemde Rusya’nın da 2012’den bu yana iç savaşın devam ettiği OAC’de askerî, diplomatik ve ekonomik ilişkiler kurduğu gözlemlenmektedir. OAC Cumhurbaşkanı Faustin-Archange Touadera ve Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov’un Ekim

2017'de Soçi'de imzaladığı hükümetler arası anlaşmanın ardından iki ülke arasındaki askerî ilişkilerde önemli adımlar atılmıştır. Rusya OAC hükümetine büyük miktarda silah yardımı yapmış, askerî eğitim vermek amacıyla 5 subay ve 170 sivil eğitmen görevlendirmiştir. Rus şirketleri, iki ülke arasındaki askerî ve diplomatik hamlelerin hemen ardından ülkede maden alanında yatırımlar yapmaya başlamıştır. OAC'de başta finans sektörü olmak üzere üç alanda şirketler kuran Rusya'nın ülkede tarım, hayvancılık ve ahşap sektöründe de yatırım yapmak için girişimleri bulunmaktadır.

Askerî yardımlarının yanı sıra OAC halkı nezdinde kendini kabul ettirmek için ülkeye insani yardım da yapmaya başlayan Rusya, Mayıs 2018'de OAC'nin Birao, Ndele ve Bria bölgelerinde hastaneler kurmak üzere Sudan üzerinden bölgeye çok sayıda tır sevk etmiştir. Son dönemde Rusya'nın OAC'de başlayan bu faaliyetleri, başta Fransa olmak üzere diğer Avrupa devletleri ve ABD tarafından dikkatle izlenmektedir.

Neler yapılmalı?

Türkiye, 2011'den bu yana Afrika kıtasındaki sorunların çözümünde siyasi bir aktör olarak kendisini ön plana çıkarma niyetindedir. Özellikle Somali, Sudan ve Mali'deki politikaları, Türkiye'ye bölgesel ve iç barışa yönelik kapsamlı çalışma, arazi tecrübesi ve kıta genelinde saygınlık kazandırmıştır. OAC'de yaşanan gelişmeler sonrası, bilhassa AB'nin Türkiye'den asker talebi, artık Türkiye'nin Afrika'daki sorunlarda söz sahibi olabilecek siyasi bir aktör olarak kabul edildiğinin bir tescilidir. Dolayısıyla Türkiye, bu konununun da yüklediği sorumlulukla uluslararası kamuoyunun bölgedeki krizlere insani açıdan yaklaşmasını sağlamak adına, diğer aktörleri ve Afrika Birliği'ni daha güçlü biçimde harekete geçirmelidir.

OAC'de asker bulunduran ve bu süreyi çok kısa bir zaman önce bir yıl daha uzatan Türkiye,

özellikle Fransa'nın emellerini meşrulaştırıcı bir misyonda olduğu imajının verilmemesi konusunda çok dikkatli olmalıdır. Hem askerî varlık hem de olayların şekillenmesinde etkinlik anlamında Fransa'nın büyük ölçüde ağır bastığı OAC'de bu durum ayrı bir önem arz etmektedir. Ülkedeki sorunun asıl mağdurlarının Müslümanlar olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'nin İslam İşbirliği Teşkilatı gibi uluslararası kurumları aktif bir şekilde devreye sokarak konunun gündemde tutulması ve sorunun çözülmesi için daha fazla çaba göstermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ülkede devam eden çatışmaların, özellikle Müslümanlara yönelik saldırıların son bulması için uluslararası toplum bir an önce harekete geçmelidir.

Türkiye'de insani yardımla ilgili faaliyet gösteren devlet kuruluşları başta olmak üzere, tüm STK ve yardım kuruluşlarının yazılı, sözlü ve görsel medya organlarında OAC'de yaşanan insani trajediye dikkat çekmesi ve bu konuda daha duyarlı olması gerekmektedir.

Türkiye kamuoyunda yoğun bir gündem oluşturularak acil yardıma ihtiyaç hissedilen bölgelerden başlayıp gıda, sağlık, eğitim, kalkınma vb. alanlardaki desteklerin arttırılmasına çalışılmalıdır. Zira bu tür çalışmalar insani bir sorumluluk olması yanı sıra Türkiye'nin süreçte daha aktif bir rol oynamasını ve elinin güçlenmesini sağlayacak stratejik hamlelerdir.

Sonuç

OAC'nin içinde bulunduğu kriz, halk meşruiyeti olmadan, hizmet ve adalet dağıtılmadan ve ortak siyasi değerler geliştirilmeden barış içinde yeni bir toplumun inşa edilmesinin mümkün olmadığını açıkça göstermektedir. Ülkede vuku bulan katliamların ve Müslümanlara yönelik imha ve dönüştürme politikalarının esasında küresel güçler arasındaki rekabetin Afrika'daki yansımaları olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bütün bu gerçekler göz önünde

bulundurulduğunda, benzer krizlerin gelecekte Çad, Kamerun, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Burkina Faso'da da yaşanmasından endişe etmek gerekmektedir.

Bölgede hâlihazırda devam eden krizin insani boyutu dünyanın dikkatini çekmese bile OAC'de on binlerce mağdur sivilin hayatının tehlikede olduğu bilinmelidir. Gerek ülke içinde gerekse komşu ülkelerde yaşayan on binlerce kadın ve çocuk, son derece kötü koşullarda yaşam mücadelesi vermek zorunda bırakılmıştır. Kamplarda salgın hastalıklar ve

gıda yetersizliği sebebiyle her gün onlarca insan hayatını kaybetmektedir.

Maalesef sömürgeci geçmişi sebebiyle ülkede hâlen son derece etkin olan Fransa, OAC'deki utanç dolu ve kötü sicili dikkate alındığında, uluslararası topluma rehber olabilecek bir ahlaki anlayışa sahip değildir; dolayısıyla OAC'de yıllardır devam eden insani trajedinin bir an önce son bulması için başta Afrika Birliği olmak üzere Türkiye gibi bölgede varlık gösteren yeni aktörlerin çabalarını arttırması zorunludur.

